

עשיית פשרה בבתי הדין לממונות - הערות ותגובות

מזה דורות ובעיקר בזמננו בתי דין תורניים דנים דין פשרה בין בעלי הדין. מצוה לעשות פשרה, וגם הדיינים מקיימים בעצמם "לית אנא חכים למידן" (ירושלמי סנהדרין א, א; ז, ב), ולכן דין הפשרה הוא הנפוץ והמקובל. רצייתי להעיר כאן שתי הערות, שאקווה שתהיה מהן תועלת מעשית:

הערה ראשונה היא בקשר ליסוד הדין של פשרה.

בסוגיה על הפשרה במסכת סנהדרין פרק ראשון [דפים ו-ז] דנים על פרטי הפשרה, כמו מספר הדיינים בפשרה, האם מצוה או רשות או איסור לעשות פשרה, האם פשרה צריכה קנין ועוד. אבל הדבר החשוב ביותר לא התברר שם - מהי בכלל הפשרה. לרבותינו האמוראים היה ברור מה היא הפשרה המדוברת לכן עמלו ודנו על פרטיה, אך לצערנו לנו לא ידוע היסוד - מהי הפשרה, האם היא כעין דין, האם היא עשיית שלום, וכיוצא בזה.

נכתבו בעניין זה בדורנו כמה ספרים חשובים ומקיפים, נציין לחלקם (הם מצויים באוצר החכמה): "פשר הפשרה" לגרז"נ גולדברג זצ"ל, תשע"ו; "דיני בוררות", הרב יועזר אריאל, תשס"ה; "פשר דבר" לרב ישי סלומון. קובץ "משפטי ארץ" חלק א כולל כמה מאמרים בעניין. נכתבו גם כמה מאמרים מקיפים מאוד בנושא, הידועים לי: מאמר הרב משה מרדכי שולזינגר זצ"ל במשמר הלוי בבא מציעא סי' כה "בעניין פשרה בדין"; מאמר הרב יעקב ישראל פוזן זצ"ל בקובץ שימוש חכמים עמ' רכה; מאמר מקיף בקובץ "דברי משפט" (מוסדות שירת דבורה) ח"ג (ת"א תשנ"ח) עמ' קמד-קעה "שרשי דין פשרה ואופן עשייתה" מאת הרב מאיר יוסף ויצמן; מאמר של הרב סבתו "מהי פשרה" בירחון האוצר מרחשון תשפ"ד; מאמר של ידידי הרב אבישי מייטליס "כפיית הפשרה", גיליון מאורות תורת המשפט מס' 76, ועוד.

כל אלו מנסים לעמוד על הגדרת הפשרה מתוך דברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ועדיין הדבר די עמום. יש בעניין זה כמה אפשרויות ושיטות, וממילא כשדיין הולך לדון בתור פשרה לא ברור לגמרי מה מבוקש ממנו.

לכן יש לענ"ד לקרוא לבתי המדרשות העוסקים בחו"מ ולבתי הדין השונים, להמשיך ולעמול ולברר את הסוגיה החשובה ביותר בבתי הדין: מה היא הפשרה, ולמעשה - מה האופן היותר נכון ומדויק לפי חז"ל לדון בו את דין הפשרה.

הערה שנייה היא בעניין דין גרמא כשדנים בפשרה.

הנה מעשה אחד מני רבים: סיפר לי יהודי אחד שנגרם לו נזק גדול כאשר בעל הדירה שמעליו שיפץ את דירתו בחורף, ונכנסו מים לדירה שלו שלמטה, ונהרסו לו רהיטים ומכשירים בשווי מאות אלפי שקלים. הוא הלך איתו לדין תורה, ובי"ד קבעו שזה גרמא, וגרמא בניזקין פטור, ולא מגיע לו אפילו פיצוי כלשהו. אמרתי לו: והרי היום בי"ד דנים דין פשרה! פניתי לאב"ד חשוב באחד המקומות, והוא אמר לי: נכון, יש בתי דין שמחייבים בפשרה סכום מסוים גם על גרמות, לפעמים שליש או חצי או שני שליש, תלוי במידת הרשלנות. כך הייתה דעת הגרז"נ גולדברג זצ"ל, ועל פיו נוהגים בתי הדין של ארץ חמדה ועוד. מאידך, יש בתי דין שאינם מחייבים כלל על גרמא גם כאשר הם דנים בהסכמת הצדדים 'הן לדין הן לפשר'. שאלתיו: אם כן יוצא שכל אחד צריך לברר לפני כן לאיזה בי"ד הוא הולך, ואף לאיזה הרכב? אמר לי: נכון...

יוצא שהכרעת הדין תלויה במקרים אלו, ורבים הם, בשאלה לאיזה בי"ד הוא יגיע. לא כל האנשים מודעים לכך, אלא הם הולכים בתמימות ומתוך כבוד תורה לבית דין רבני, וסומכים עליו, ומתברר לפעמים שבית הדין לא מפעיל שיקול דעת על פי סמכותו, והחוטא נשכר והניזק נפסד.

הרבנים קוראים לציבור פעם אחר פעם ללכת במקרים של מחלוקת בדיני ממונות לבתי דין רבניים ולא ח"ו לערכאות. ידוע ומפורסם בקרב יראי השם חומר הדבר. הרמב"ם (הל' סנהדרין כו, ז) כתב שהליכה לערכאות היא "כאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו", ורבינו יונה בשערי תשובה (ג, כ) כותב על "דרכי מות" הנמצאים באיסור זה (נראה כוונתו כגון חילול השם, גזל ועוד). לכן לצד הכרת הערך של בתי הדין המצוינים ב"ה והדיינים הגאונים והיקרים העושים עבודת קודש בחכמתם וביראתם, קיימת גם בקשת "הברו נושאי כלי השם" - יש לגבש נהלים ברורים ומקובלים בענייני הפשרה, שיהיו גם ידועים לציבור הרחב.

* * *

ע"כ דברי הרב עמיחי כנרתי. עקב חשיבות הנושא נשלח מכתב זה ע"י מערכת 'המעין' לכמה דיינים חשובים, ולצד אב"ד אחד שליט"א שענה בקיצור "אין לי מה להוסיף או להעיר על הדברים הנכוחים והנכונים של הרב כנרתי", קיבלנו גם חמש תגובות שהתייחסו ביתר הרחבה לנושא. אנחנו מביאים אותן כאן לאחר עריכה קלה, ובעז"ה תהיה בכך תועלת. מערכת 'המעין'.

תגובות

הרב אליעזר איגרא שליט"א, ירושלים:

אני בהחלט מקבל את הדברים של הרב עמיחי כנרתי. יש צורך חשוב להתחיל ולקבוע קריטריונים בדיני ממונות. אחת הבעיות הגדולות היא שנלקחה מבתי הדין של המדינה הסמכות לדון בדיני ממונות, וזה חבל, כי זו מערכת שהייתה מייצרת קריטריונים שהיו בסופו של דבר חודרים לכל שכבות בתי דין, בעיקר מהסיבה שבית הדין הרבני הרגיל וגם ביה"ד הגדול מייצגים למעשה את כל סוגי האוכלוסייה הקיימים במדינה, וזה ב"ה אחד הניסים שאירעו לנו. יש בין הדיינים אשכנזים וספרדים וחסידים וליטאים ואנשי ש"ס ואגודה וכו' שעובדים יחד, וזה דבר שבסופו של דבר משפיע. לצערנו השינוי בהתנהלות בבתי הדין לממונות לא קורה עדיין, ואני לא רואה שזה הולך לקרות בקרוב. אני חושב על הקמת בית דין לערעורים בדיני ממונות שיהיה מורכב מדייני בית הדין הגדול שיצאו לפנסיה ואחרים שיצטרפו עמם, ועוד חזון למועד.

הרב אליעזר שנקולבסקי שליט"א, בית שמש:

א. לגבי החלק הראשון. אכן מו"ר הגרו"נ זצ"ל ציין תמיד שהפשרה היא 'דין' מסוג אחר, רך יותר, אבל עדיין דין. ולכן לפני שמפשרים צריך לדעת מהי שורת הדין, ורק אח"כ לפשר.

ב. לגבי גרמא. בטופס הסכם הבוררות של בתי הדין 'גזית - ארץ חמדה' מופיע במפורש שביה"ד יכול לחייב בנזקי גרמא [וזה נוסף על דעת מו"ר הגרו"נ זצ"ל שהיות וביה"ד מוסמך לפסוק ע"פ פשרה אפשר לחייב על נזקי גרמא היות שהמזיק חייב בהם בדין שמים]. אנו מחייבים על נזקי גרמא מדי יום. קיימת סברא נוספת, שאמרתיה לפני כמה ת"ח חשובים במהלך השנים והם הסכימו לה, שכיום - בניגוד מוחלט לעבר - רוב מוחלט של הנזקים (ובוודאי הנזקים הגדולים) קורים בדרך של גרמא, וזו סיבה לשאוף לחייב גם על נזקים מהסוג הזה.

הרב אורי סדן שליט"א, פתח תקווה:

באשר להערות הראשונה, אכן בעניין הפשרה נכתב רבות, אך לא נכתב מספיק, ונראה שלעולם לא יכתב די. הסיבה לכך היא שלפשרה בניגוד לדין יש מטרה אחת, אך הדרכים להגיע אליה רבות. כפי שמבארת הגמרא בסנהדרין הן הדין

והן הפשרה אמורים להביא לידי ביטוי את ערכי הצדק והשלום, אלא שעל הציר שבין הצדק והשלום קרוב הדין לקצה של הצדק, ואילו הפשרה קרובה לקצה של השלום. הדרכים לעשות שלום בין בני אדם שונות מאוד בין אדם לאדם, בין תרבות לתרבות ובין חברה לחברה. אינה דומה פשרה שממצעת בין **עמדות** שני הצדדים, לפשרה אשר באמצעות כלי גישור מוצאת פתרון העונה **לאינטרסים** של שני הצדדים. לדוגמא: אינה דומה פשרה בה מאפשרים לכל אחד להישאר 'עם ציפור אחת ביד ולא שתים על העץ', לפשרה בה הצדדים מצליחים להגדיל את כמות הציפורים שבידם - זו הראשונה לא תמיד תיצור את השלום המיוחל, וזו האחרונה לא מתאימה לכל המקרים ולכל האנשים. על בית הדין לזהות את עולמם של הצדדים שעומדים בפניו ולהציע להם את הפשרה המתאימה להם.

באשר להערה השנייה, אפתח בגילוי נאות כי מזה ט"ו שנים הנני דיין בבתי הדין של ארץ חמדה - גזית, ובשנים האחרונות אני זוכה לשמש כאב"ד ברשת זו. אכן בתי הדין שונים זה מזה באופן פסיקתם בענייני חושן משפט, כשם שרבנים שונים זה מזה בפסיקתם בענייני אורח חיים ויורה דעה. השאלה היא רק עד כמה הדבר נמצא במודעות של השואל. כל תלמיד חכם המכיר את דרכי הפסיקה השונות יודע כי אם אדם היה פונה בשאלה בהלכות שבת לגר"ע יוסף יתכן והיה מקבל תשובה שונה משהיה מקבל מהגרש"ז אויערבך או מהגר"מ פיינשטיין, זכר כולם לברכה. קצת פחות ידוע בציבור, אך ידוע לרבנים הפוסקים במראות, כי רב שהגיע להתיעץ אודות מראה עם רב פלוני לא היה מקבל אותה תשובה אם היה מגיע עם אותו מראה לרב אלמוני. באותה מידה, ואולי אף יותר, קיים הבדל בין בתי הדין הן ביחס לשאלת החיוב בגרמא, הן בעניין היחס לחוקי המדינה, והן לאופן עשיית הפשרה. הציפייה שדווקא בתחום זה לא יהיו הבדלים בין הפוסקים ובין בתי הדין עתידה להתממש כאשר יערה עלינו הקב"ה רוח של אחדות ונצליח להקים את הסנהדרין שתוכר ותחייב את כל עם ישראל.

אכן, בשונה מכל התחומים האחרים שהזכרתי בהם ההבדל בין ההכרעות ההלכתיות אינו פוגע במוטיבציה לשמירת ההלכה, שכן כל אדם יכול לעשות לו רב כדי להתיעץ עמו, ההבדל שבין גישות הפסיקה הקיימות בין בתי הדין פוגע בשמירת ההלכה, וזאת בשני מובנים: האחד, בניגוד לתחומים אחרים, בתחום זה יש לא שואל אחד אלא שני שואלים שלכל אחד מהם אינטרס להשיג תשובה שנוחה יותר עבורו, ובחירת בית הדין עשויה להיות לא לפי קירבה גיאוגרפית או אידיאולוגית אלא לפי הקירבה לכיס. ההבדל השני, בתחום הממוני כל אדם מכלכל את צעדיו מראש באופן בו הוא יודע מה אומר החוק, ומה תהיה התוצאה לו הדבר יגיע לדיון בפני ערכאה משפטית. לדוגמא, כאשר הצדדים כורתים הסכם הם עושים זאת על פי כללים

מסוימים, לפיהם הם יכולים לצפות מה תהיה התוצאה לו יעמוד החוזה שהם חתמו למבחן משפטי. אולם כאשר בתי דין פוסקים על פי עקרונות שונים ובלתי צפויים, יהיו מי שיעדיפו מראש לא 'לקחת סיכון' ולא ללכת לבית דין שאין להם מושג מה הוא יפסוק, ובמקומו להעדיף ללכת לבית משפט שם הכללים לפחות ברורים, למרות האיסור שבדבר.

הפתרון שלנו ברשת בתי הדין של ארץ חמדה - גזית הוא יצירת רשת ארצית בה בתי דין הפזורים ברחבי הארץ פוסקים לפי אותם סדרי דין, ועל פי עקרונות פסיקה משותפים. פסקי הדין עוברים עריכה אחידה, ונבחנים במערכת ערעור אחת. במצב שכזה, גם אם בתוך הרשת קיים הבדל בין בית דין למשנהו ואפילו בין הרכב להרכב, מדובר בהבדלים קטנים יחסית, הקיימים בכל מערכת משפטית אחרת. בפועל, בעניין פשרה ישנה מדיניות של ארץ חמדה - גזית שהתקבלה על ידי הגר"י אריאל, הגר"ד ליאור, הגר"ר ערוסי ואבות בתי הדין של הרשת, השוללת פשרות שרירותיות, וקובעת עקרונות לפסיקה בדרך פשרה. מעבר לכך פסקי הדין של הרשת מנומקים ומפורסמים באתר הרשת, כך שכל אדם יכול לדעת מראש את מדיניות הפסיקה העקרונית והמעשית.

הרב אבישי נתן מייטליס שליט"א, רחובות:

אכן אין בהלכות תורה דין 'תקדימי' ולא 'נהלים' ולא 'יישור קו'. כל ת"ח חושב אחרת בדין וחובתו להכריע כהבנתו. ואכן כשאדם ניגש לדין תורה כדאי שיברר אם ההרכב סבור כקצוה"ח או כאחיו בעל קונטרס הספיקות בשאלה אם מוחזק עדיף או מרא קמא עדיף, כך שאם הוא מוחזק בממון הוא יעדיף ב"ד התומך בתפיסתו. כך ביארתי לפני שנים את דין זבל"א. שכל אחד בוחר את הדין שידוע שמורה כצד התומך בו, וכבר בעצם בחירת השלישי - הוכרע הדין, לכאורה.

לגופם של דברים, ישנה מחלוקת בראשונים אם הפשרה נועדה 'להקל' על הדיין בחקירת הדין המדוקדק כפי שהביא בהגהות מיימוניות בהלכות סנהדרין פכ"ד ה"ב עפ"י הסמ"ג: 'צריכינן הדיינין להתרחק בכל יכולתן שלא יקבלו עליהן דין תורה, כי מאוד נתמעטו הלבבות' וכו'. להבנה זו הצדדים נפגעים מכך במידה מסוימת. אך יש מהראשונים שביארו שזו מצוה וחובה על הציבור והצדדים, כפי שעולה מדברי רש"י בדברים, ויח על הפסוק 'ועשית הישר והטוב': 'הישר והטוב - זו פשרה, לפנים משורת הדין', ולכאורה מופנים הדברים לכל. וכ"כ הרמב"ן שם: 'כי מתחילה אמר שתשמור חוקותיו ועדותיו אשר ציווך, ועתה יאמר גם באשר לא ציווך תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו... וזה עניין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל

הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותיקוני הישוב והמדינות כולם... חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו בדינא דבר מצרא, ואפילו מה שאמרו פרקו נאה ודיבורו בנחת עם הבריות, עד שיקרא בכל עניין תם וישר'. וכיוון שזו חובת הציבור, אזי ראוי לדאוג לכך שהם יגיעו לבד או בסיוע בית-דין לפשרה הולמת.

כך שעל כל איש מוטל על המזיק לפייס את עמיתו אף במעשה גרמא שהזיק, אך בית הדין יתקשה לכופף על פשרה במקרים אלו, אם משום הסמכות המוגבלת שבידם (לפי תפיסת הדיין), ואם בשל המשל של הגרא"ה קוק זצ"ל הידוע (הביאו מו"ר הגרז"נ גולדברג זצ"ל ב'שבחי הפשרה', משפטי ארץ - דין, דיין ודיון, תשס"ב, עמ' 83) שיעדיף להטיל פשרה הקרובה לדין ללא דיוק ובירור כל הנסיבות.

הרב יצחק אושניסקי שליט"א, ירושלים:

בעניין ההערה הראשונה מהי פשרה, בירושלמי (סנהדרין פרק א הלכה א) מובא: "ר' יוסי בר חלפתא אתון תרין בר נש מידון קומוי, א"ל על מנת שתדיננו דין תורה, אמר לון אני איני יודע דין תורה אלא היודע מחשבות יפרע מאותן האנשים". ר"י בר חלפתא סירב לדרישה "על מנת שתדיננו דין תורה" בטענה שאינו יודע לדון דין תורה. ועי' בפירוש פני משה על הירושלמי שם, המבאר שר"י בר חלפתא כן דן את אלו שבאו לפניו, ואולם לא לפי דין תורה צרוף אלא ע"פ הנראה לו מהטענות שטענו לפניו, והוסיף ואמר להם שהיודע מחשבות, הקב"ה, הוא יפרע ממי מכם שטוען שקר. גם בפירוש שיירי קרבן על הירושלמי (שם) מבאר שכוונת דבריו "היודע מחשבות יפרע" וכו' היא, שאפילו שאינו יודע לדון דין תורה, בכל זאת דינו הוא בגדר "לפני ה'", ולכן אין לבעלי הדין רשות לטעון שקר.

ואולם עי' בפירוש קרבן העדה בירושלמי (שם), המבאר שאמר להם ר"י בר חלפתא שלא רוצה לדונם כדין תורה משום שאינו יודע כל הדינים ויוכל לטעות בדין, ומכאן מוכיחה הגמרא שאין הדיין צריך לדעת כל הדינים. את דברי ר"י בר חלפתא "היודע מחשבות יפרע מאותן האנשים" מבאר שם, דכוונתו הייתה שהקב"ה יפרע מאותם הדיינים שפוסקים הלכה במכוון נגד דין תורה.

וממשיך שם הירושלמי: "בימי שמעון בן שטח ניטלו דיני ממונות. אמר רבי שמעון בר יוחאי בריך רחמנא דליכא חכים מידון". ומבאר שם בפירוש פני משה שכוונת דבריו הייתה שברוך את הקב"ה שאינו יכול לדון וממילא אין עליו עונש המשפט. כן איתא גם בפירוש קרבן העדה שהודה רשב"י להקב"ה שניטלו דיני ממונות, משום שסבר שאינו חכם מספיק כדי לדון דיני ממונות.

בעקבות דברי הירושלמי שהבאנו עתה כותב בספר מצוות גדול (עשה קז): "צריכין הדיינין להתרחק בכל היכולת שלא יקבלו עליהם לדון דין תורה כי נתמעטו הלבבות, וגרסינן בירושלמי בפרק קמא דסנהדרין ובספר חפץ הביאו בימי רבי שמעון בר יוחאי בטלו דיני ממונות, א"ר שמעון בר יוחאי בריך רחמנא דליכא חכם מידון. ר"י בר חלפתא באו שני אנשים לפניו לדין אמרו לפניו על מנת שתדיננו דין תורה אמר להם איני יודע לדון אתכם דין תורה וכו'".

דברי הסמ"ג הנ"ל מובאים גם בטור חו"מ (סי' יב). טעמו של הסמ"ג לכך שיתרחק מאוד מלקבל עליהם לדון דין תורה הוא, משום שנתמעטו הלבבות ואין בדורנו די בינה וחכמה כדי לדון דין תורה.

ומדוע אכן בטלו דיני ממונות בימי רשב"י? ראו בב"ח חו"מ (סי' יב) המבאר דלפי גרסת ספר המצוות הנ"ל "אמר רשב"י בריך רחמנא דליכא חכם מידון", נראה שהטעם שבטלו דיני ממונות הינו נסתר ואינו מובא במימרא זו בירושלמי, וכל מה שאמר רשב"י הוא שמברך את הקב"ה על שבטלו דיני ממונות משום שאינם חכמים ובקיאים מספיק, וכאשר אינם דנים דין תורה הם יינצלו מהעונש שיכל היה לבוא עליהם אם היו דנים וטועים. ומוסיף הב"ח שלפי גרסת הטור שם שהעתיק את דברי ספר המצוות הנ"ל בלשון "אמר רשב"י לית דחכים בדין", עולה, שרשב"י בא בדבריו לתת טעם למה בטלו דיני ממונות בזמנו, והטעם הוא "לפי כי אין שוב חכם גמור שיכול לדון דין תורה", כלשונו של הב"ח.

כדברי הסמ"ג וכלשונו פוסק גם השו"ע (חו"מ סי' יב סע' כ): "צריכים הדיינים להתרחק בכל היכולת שלא יקבלו עליהם לדון דין תורה".

ויש לבאר כוונת דברי הסמ"ג, שלמרות שקובעת הגמרא בסנהדרין (שם) שבטלו דיני ממונות משום שאין בינינו בעלי חכמה לדון דין תורה (ע"פ דברי הטור שהובאו לעיל בב"ח שזהו הטעם שבטלו דיני תורה), בכל זאת אין אנו פוסקים כיום שלא ידונו כלל דין תורה, אלא דההוראה לדיין היא להתרחק בכל היכולת מלדון דין תורה. והסבר הדברים הוא שאמנם בדרגת דין תורה שהיה בזמן רשב"י הבינו בשכלם שלא יכולים לדונו וכן משום מעלתם חששו מאוד מטעות, ואולם דור דור ודורשיו, ועתה אמנם יש ג"כ להתרחק מהדין ואולם עדיין ישנו מצב שניתן לפסוק כדין הצורך.

כן איתא גם בגמרא בסנהדרין (ו, ב) דברי רב יהושע בן קרחה, ובשו"ע חו"מ (סי' יב סע' ב), שמצוה להציע לבעלי הדין בתחילת הדין שיבחרו בפסק של פשרה, ואולם פשוט שכאשר אינם מסכימים בשום אופן לפסק של פשרה ישנה אפשרות לעשות להם דין.

דין זה בשו"ע ובגמרא בסנהדרין שונה מהמובא בירושלמי (שהובא לעיל), משום שבבבלי כאן מובא שיש להעדיף הפשרה משום "אמת ומשפט שלום שפטו

בשעריכם" - שיהיה גם משפט וגם שלום בין בני האדם, דהיינו דין של פשרה, ואולם בירושלמי ובסמ"ג מודגש היבט אחר, השיקול מצידם של הדיינים, שלמרות שקיימת האפשרות של הדין הצרוף, בכל זאת יתרחקו ממנה וישתדלו לדון רק בפשרה.

העולה מהדברים עד כאן הוא, שאמנם יש לדיין מצידו לנסות בכל היכולת לשכנעם לדון בפשרה ביניהם כמובא בגמרא בסנהדרין ובשו"ע הנ"ל (ואכן כיום בכל שטרות הבוררות שחותמים עליהם הצדדים הבאים לדון ישנו סעיף הקובע שהפסק שייתן הדיין בדינם הוא "בין בדין ובין בפשרה"), ואולם אם דורשים הצדדים דין תורה צרוף ואינם מוכנים לפשרה, יש לדיין לדונם ע"פ דין תורה.

יש צורך לדון עוד בכמה שאלות עקרוניות בדיני תורה: האם רשאי דיין להסתלק מן הדין כשאינו רוצה לדון דין תורה? בעל דין הדורש דין ולא פשרה - האם נדונו כסרבן? איך מונעים מנתבע אלים להינצל מן הדין, ומנתבע שנראה לבית דין כרמאי להתחמק מהדין? האם הדיינים יכולים לפסוק דין פשרה נגד רצון בעלי הדין? עד כמה רשאי בית הדין לאכוף או ללחוץ על בעלי הדין להגיע לפשרה בהסכמה? ואאריך בעניינים אלו בעז"ה בהזדמנות אחרת.

באשר להערה השנייה בענין גרמא בפשרה, על כך יש לומר שרבו המחלוקות בתורת ישראל, מימות התנאים והאמוראים, המשך בשיטות הראשונים והאחרונים, מפרשי השו"ע, ועד פוסקי דורנו. אף לכל בית דין ישנם השיטות, הסברות, הדרכים ושיקול הדעת שלו המלווים את פסקי הדין שלו לאורך הדרך, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים.

חזר למלאי בפורמט מוקטן

ספר 'שולחן ערוך' לרבי שלמה חלמא זצ"ל

על שו"ע אבן העזר

יצא לאור מכת"י יחיד בעולם

כולל ה"ל קידושין, כתובות, גיטין, מיאון הקטנה,
יבום וחליצה, אונס ומפתה, סוטה וגט פשוט.

להשיג באתר מכון שלמה אומן או בטלפון 08-9276664

